

Provincie Zeeland
t.a.v. de heer mr. L.J. Verhulst, informateur
o.v.v. Coalitieonderhandelingen 2019
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

Datum:
27 maart 2019

Betreft:
Advies SER-Zeeland ten behoeve van Coalitieakkoord 2019 - 2023

per mail verzonden aan: coalitievorming2019@zeeland.nl

Geachte heer Verhulst,

De Zeeuwse kiezer heeft gesproken. Het is nu aan de politieke partijen, die in Provinciale Staten vertegenwoordigd zijn, om afspraken te maken over het te voeren provinciale beleid in de periode 2019 – 2023. Ten behoeve van het daarvoor op te stellen Coalitieakkoord wil SER-Zeeland hierbij graag een aantal suggesties doen voor sociaal-economische thema's, die bijdragen aan meer welvaart, aan een duurzame Zeeuwse samenleving en aan een samenleving waar voor iedere Zeeuw werk is, dat bij hem/haar past. Juist op sociaal-economisch terrein kan de Provincie Zeeland als middenbestuur (tussen enerzijds Europa en Rijk en anderzijds de gemeenten) immers het verschil maken. Het gaat immers om thema's, die om een regionale aanpak en oplossing vragen.

In SER-Zeeland hebben organisaties zitting, die over een sterke en duurzame Zeeuwse economie gaan. Stichting SER-Zeeland is het enige formele platform in Zeeland, waar de organisaties van de sociale partners periodiek met elkaar afstemmen en overleggen over gemeenschappelijke sociaal-economische onderwerpen. Het gevraagd of uit eigen beweging adviseren van de (provinciale) overheid is één van de taken van SER-Zeeland. In SER-Zeeland hebben de werkgeversorganisaties VNO-NCW Zeeland en ZLTO Zeeland en de werknemersorganisaties FNV, CNV en de Unie zitting. De Vereniging Zeeuwse Gemeenten en de Zeeuwse Milieufederatie zijn adviseur van het bestuur.

Graag verwachten wij dat u de inhoud van bijgevoegd advies van SER-Zeeland betreft bij de opstelling van het Coalitieakkoord voor de Statenperiode 2019 – 2023. Wij wensen u alle succes bij het opstellen van een Coalitieakkoord, dat ambitie, lef en actie uitstraalt.

Vriendelijke groeten,

A rectangular area where the signature of the sender has been redacted with a white box.

voorzitter.

bijlage: notitie "Advies ten behoeve van het Coalitieakkoord voor de Statenperiode 2019 – 2023".

SER-Zeeland heeft tot taak om de (provinciale) overheid gevraagd of uit eigen beweging te adviseren op sociaal economisch terrein. In SER-Zeeland hebben de werkgeversorganisaties VNO-NCW Zeeland en ZLTO Zeeland, alsmede de werknemersorganisaties CNV, FNV en de Unie zitting. De Vereniging Zeeuwse Gemeenten en de Zeeuwse Milieufederatie zijn als adviseur verbonden aan SER-Zeeland.

Advies ten behoeve van het Coalitieakkoord voor de Statenperiode 2019 - 2023

De integrale Zeeuwse aanpak van economie, duurzaamheid en natuur/milieu is een succesformule

Voor alle organisaties in SER-Zeeland staat buiten kijf dat er op sociaal-economisch terrein in Zeeland veel kansen zijn en dat de verwachting is dat ook in de komende jaren de Zeeuwse economie blijft groeien. Dat hangt zowel samen met de positieve mondiale economische ontwikkelingen (de Zeeuwse economie is sterk internationaal georiënteerd), als met de sterke economische structuur van Zeeland met belangrijke pijlers zoals de zeehavengebonden bedrijvigheid, het toerisme en de land- en tuinbouw. Om deze goede uitgangspositie te behouden is het echter wel zaak dat het provinciaal bestuur in blijft spelen op de sociaal-economische kansen, die zich aandienen en zich in blijft zetten voor een goed vestigingsklimaat. Tegelijkertijd zijn bovengenoemde organisaties van mening dat duurzaamheid en respect voor de bijzondere natuur- en landschappelijke waarden van Zeeland randvoorwaarden zijn om deze sterke economische positie te behouden en waar mogelijk uit te bouwen.

Kernwoorden voor de komende Statenperiode zijn wat SER-Zeeland betreft: **ambitie, lef en actie**.

SER-Zeeland is ervan op de hoogte dat er ook vanuit andere instanties op economisch terrein (o.a. Economic Board Zeeland en VNO-NCW Zeeland) inbreng is geleverd voor het Coalitieakkoord. Gelet op haar specifieke samenstelling (sociale partners en adviseurs vanuit ZMF en VZG), wil SER-Zeeland graag enkele actuele thema's en kansen over het voetlicht brengen, die voor al deze organisaties belangrijk zijn. Daarna (ast) volgt een overzicht van de belangrijkste adviezen, die SER-Zeeland in de voorbije jaar heeft uitgebracht en die ook in de komende jaren de aandacht van het nieuwe provinciebestuur zullen vragen.

A. Enkele actuele thema's en kansen

1. De geografische positie van Zeeland is uniek. Zeeland is als het ware omgeven door dichtbevolkte regio's en het buitenland ligt om de hoek. Omdat de schaal en het inwonertal van onze provincie soms te klein zijn om kansen goed en efficiënt op te pakken, zal de Provincie Zeeland slim om dienen te gaan met **het leggen en onderhouden van verbindingen met deze dichtbevolkte en economisch sterke regio's**. Zeeland dient niet te schromen om ambitieuze grensoverschrijdende allianties aan te gaan. Zeker daar waar het gaat om grootstedelijke voorzieningen op het gebied van o.a. onderwijs, zorg en cultuur liggen hier kansen.

De Zeeuwse arbeidsmarkt is verweven met die van omliggende regio's in Zuid-Holland, Noord-Brabant en Vlaanderen, getuige de omvangrijke dagelijkse in- en uitgaande pendelstromen. Door meer samenwerking zal de krapte op de Zeeuwse arbeidsmarkt ongetwijfeld verminderd kunnen worden. Het wordt hoog tijd dat de belemmeringen op het gebied van grensarbeid als gevolg van nationale wetgevingen worden geslecht!

In de voorbije jaren zijn weliswaar belangrijke stappen wat betreft grensoverschrijdende samenwerking gezet (denk aan de samenvoeging van de havenbedrijven), maar er liggen meer mogelijkheden. Kortom, beschouw Zeeland in het grotere geheel van de Delta-regio en zet in op creatieve verbindingen met onze "buren"!

2. Mede door de klimaatveranderingen wordt het belang van voldoende zoetwater alleen maar groter. Gelet op haar ligging van land in zee, is de beschikbaarheid van zoetwater in Zeeland van nature beperkt. Dit vormt steeds meer een belemmering voor de land- en tuinbouw, voor de industrie en voor het particulier gebruik. Om op een zorgvuldige

wijze om te gaan met de beschikbare zoetwatervoorraden voor diverse gebruikdoeleinden, adviseren wij om te komen tot een **provinciale zoetwaterstrategie**: wat is er op regionaal niveau aan zoetwater beschikbaar, wat is de kwaliteit daarvan en hoe kunnen wij het tijdelijk overtollige zoetwater zo goed mogelijk vasthouden voor gebruik op een later tijdstip?

3. Gelet op de huidige krapte op de Zeeuwse arbeidsmarkt kunnen arbeidsmigranten voorzien in de opvulling van vacatures. Structurele oplossingen zijn nodig voor een kwalitatief passende **huisvesting voor deze buitenlandse medewerkers**. Overigens speelt het probleem van huisvesting ook voor expats, die met name in de grotere havengebonden ondernemingen werkzaam zijn. Om te voorkomen dat gemeenten tegen elkaar uitgespeeld worden, waardoor de kwaliteit van woonruimte voor arbeidsmigranten onder druk komt te staan, dient deze problematiek bij voorkeur op Zeeuws niveau aangepakt te worden. Voor wat betreft de huisvesting van seizoenarbeiders in de land- en tuinbouw in tijdelijke units verdient het de voorkeur dat gemeenten daar uniform mee om gaan. Ook hier is meer regie vanuit de Provincie Zeeland op zijn plaats.

In dit verband vragen wij tevens om aandacht voor de huisvesting voor starters. Als wij jonge werknemers voor Zeeland willen behouden of van elders willen aantrekken, zal het aanbod van betaalbare huur- en koopwoningen vergroot dienen te worden.

4. Meer dan in het verleden zal **het aanbod vanuit het middelbaar en hoger onderwijs nog beter aan dienen te sluiten bij de veranderende vraag vanuit het Zeeuwse bedrijfsleven**. Door ontwikkelingen op het gebied van digitalisering, automatisering en robotisering verandert die vraag voortdurend. De Zeeuwse onderwijsinstellingen zullen zowel op het niveau van de curricula als wat betreft het aanbod van opleidingen nog meer aansluiting dienen te zoeken bij de vraag vanuit het bedrijfsleven. Werkgevers- en werknemersorganisaties vragen aandacht voor de situatie in de procesindustrie. Deze sector, die in Zeeland relatief sterk vertegenwoordigd is, heeft te maken met onvoldoende aanbod vanuit het middelbaar beroepsonderwijs. Het aanbod van goed geschoolde procesoperators loopt al enige tijd duidelijk achter bij de vraag. Daarnaast dient de ambitie te zijn om, vergelijkbaar met het Centrum voor Top Techniek, in Zeeland te komen tot Centra voor Top Logistiek, voor Top Zorg en voor Top Toerisme. SER-Zeeland roept het nieuwe provinciebestuur op initiatieven te ontplooiën voor een betere afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt, met name op het gebied van het middelbaar beroepsonderwijs in Zeeland.

B. Overzicht van eerder door SER-Zeeland uitgebrachte adviezen

SER-Zeeland onderscheidt een viertal belangrijke thema's voor het sociaal-economische beleid in de komende Collegeperiode:

1. Versterking van het vestigingsklimaat in Zeeland,
2. Versneld inspelen op transitithema's, zoals energie, klimaat, circulaire economie en landbouw,
3. Toekomstbestendige arbeidsmarkt en onderwijs,
4. Bevordering vrijetijdseconomie en midden- en kleinbedrijf.

1. Versterking van het vestigingsklimaat in Zeeland

- ✓ Voor het behoud van de concurrentiekracht van het Zeeuwse bedrijfsleven is het noodzakelijk dat het Zeeuwse vestigingsklimaat aantrekkelijk is en blijft voor het behouden van de bestaande ondernemingen, maar ook voor het werven van nieuwe ondernemingen. Ook dient het vestigingsklimaat aantrekkelijk te zijn voor het behouden en aantrekken van (nieuwe) inwoners, die inzetbaar zijn voor de arbeidsmarkt.
- ✓ Voorzien dient te worden in de behoefte aan moderne bedrijventerreinen (optimale digitale ontsluiting, zakelijke uitstraling, zichtlocatie, optimale bereikbaarheid), die voldoen aan de eisen van het bedrijfsleven. Zo mogelijk dienen in elke regio zulke bedrijventerreinen aanwezig te zijn.

- ✓ Tegelijkertijd is het nodig dat verouderde bedrijventerreinen, die niet of onvoldoende tegemoet komen aan de voorwaarden vanuit het bedrijfsleven, gerevitaliseerd worden. Om leegstand en verpaupering te voorkomen, blijft provinciale cofinanciering voor sanering en revitalisering van verouderde bedrijventerreinen noodzakelijk.
- ✓ Het vestigingsklimaat is sterk gebaat bij het beschikbaar zijn van voorzieningen (gezondheidszorg, cultuur, sport, onderwijs en detailhandel) en van woonmilieus, die passen bij een grootstedelijke omgeving. Door bundeling van krachten op Zeeuws niveau en door het leggen van goede “verbindingen” met omliggende regio’s kan op dit terrein nog meer bereikt worden dan thans het geval is.
- ✓ Ook een vitale en gevarieerde detailhandelssector is een belangrijke vestigingsfactor. De omvang en de diversiteit van het winkelaanbod in de Zeeuwse binnensteden zijn bepalend voor de aantrekkelijkheid van de Zeeuwse detailhandel. Door een goede mix van detailhandel, horeca en overige voorzieningen is sprake van een optimale beleving voor de consument. Wij adviseren de Provincie om in samenwerking met de Zeeuwse steden zich in te zetten voor een blijvende sterke economische functie van de binnensteden. Een goede bereikbaarheid en voldoende parkeergelegenheid op loopafstand zijn belangrijke randvoorwaarden voor goed functionerende binnensteden.
- ✓ Het is belangrijk dat de economische centra van Zeeland goed bereikbaar zijn. Dat geldt in het bijzonder voor de Zeeuwse havengebieden. Niet alleen per as, maar ook per schip (vanuit zee en vanuit het achterland), per spoor en via buisleidingen. Hoewel op dit terrein in de voorbije jaren al veel bereikt is en er nog veel ‘onderhanden werk’ is, dient de bereikbaarheid voortdurend tegen het licht gehouden te worden.
- ✓ Door de geografische structuur van Zeeland laat de bereikbaarheid bij calamiteiten nog steeds te wensen over. Door een betere doorstroming op de N256 en de N59 kan de Midden-Zeelandroute bij calamiteiten op de A58 soelaas bieden. Bovendien kan daarmee bereikt worden dat de belangrijke toeristische regio Schouwen-Duiveland beter bereikbaar wordt voor toeristen.
- ✓ Aangezien kennis een steeds belangrijkere factor in de economie speelt, is een goede kennisinfrastructuur een factor van betekenis voor het vestigingsklimaat. De ontwikkeling, die in gang is gezet met Campus Zeeland (‘versterking van het hoger en wetenschappelijk onderwijs en onderzoek’), blijft wat ons betreft de ondersteuning van de Provincie Zeeland verdienen.

2. Versneld inspelen op transitithema’s, zoals energie, klimaat, circulaire economie en landbouw

Algemeen:

- ✓ Nederland staat voor een aantal majeure maatschappelijke opgaven. Het gaat daarbij met name om de verduurzaming van de energievoorziening, het terugdringen van de CO₂-uitstoot ten behoeve van het klimaat, de stimulering van de circulaire economie in verband met de beperkte beschikbaarheid van een aantal grondstoffen, de verdere verduurzaming van de landbouw en het sluiten van (regionale) kringlopen. Een aantal daarvan kan ingrijpende gevolgen hebben voor de Zeeuwse economie. Het is een gezamenlijke uitdaging om de ambities van het Kabinet wat betreft de vermindering van de CO₂-uitstoot te matchen met het grote sociaal-economisch belang van de industriële sector in Zeeland. Zorgvuldigheid gaat hierbij boven snelheid.
- ✓ In de voorbije jaren heeft de Provincie Zeeland wat betreft deze transitithema’s een voortrekkersrol vervuld. In de komende periode zal sprake dienen te zijn van opschaling en versnelling om aan de (inter-)nationale doelstellingen te voldoen. Hoewel er al veel gebeurt in Zeeland, zal er ook van de Provincie meer ambitie en urgentiegevoel vereist worden om te voldoen aan deze doelstellingen.
- ✓ Gelet op de omvang van de problematiek is het belangrijk dat er nu snel tot de uitvoering van maatregelen en projecten wordt besloten, die invulling geven aan de ambities. Het verdient aanbeveling om door middel van een beperkt aantal icoonprojecten Zeeland op het gebied van deze transitithema’s duidelijk(er) op de kaart te zetten. In dit verband adviseert SER-Zeeland dan ook om in samenwerking met de betrokken

stakeholders de landelijke Uitvoeringsagenda Circulaire Economie in Zeeland met voortvarendheid uit te voeren.

- ✓ Bij alle transitiethema's gaat het niet alleen om het behalen van duurzaamheidsdoelstellingen, maar er zal ook nadrukkelijk rekening gehouden dienen te worden met sociaal-economische kansen en knelpunten, met meervoudige waardecreatie en met de noodzaak tot behoud van verdienmodellen.
- ✓ Bovengenoemde transitiethema's kennen een zekere samenhang en overlap. Het is daarom belangrijk om door middel van slimme (overkoepelende) uitvoeringsagenda's projecten te starten en maatregelen te nemen, die "scoren" op meerdere van deze thema's.

Energietransitie:

- ✓ Op het gebied van de verduurzaming van de energievoorziening heeft Zeeland een goede uitgangspositie om zich ten opzichte van andere regio's te onderscheiden in verband met de beschikbaarheid van o.m. wind, zon en (getijden-)water.
- ✓ Bij de opstelling van de regionale energie strategie (RES) dienen de economische kansen zoals economische structuurversterking, nieuwe werkgelegenheid en innovatie alsmede participatie en draagvlak, voldoende meegenomen te worden bij de afweging van scenario's.
- ✓ Uitvoering van de ambities van o.a. het Zeeuws Energieakkoord is alleen mogelijk als het Zeeuwse bedrijfsleven inhaakt op de kansen die de energietransitie biedt. Vanwege de huidige en de te verwachten krapte op de Zeeuwse arbeidsmarkt is het niet langer vanzelfsprekend dat de doelstellingen op het gebied van duurzame energieopwekking en energiebesparing ook daadwerkelijk gerealiseerd kunnen worden. Het is dus belangrijk om dit thema in nauw overleg met het bedrijfsleven in te vullen.

Transitie naar een circulaire economie:

- ✓ (De transitie naar) een circulaire economie biedt kansen op het gebied van het behoud en de creatie van (nieuwe) werkgelegenheid, van versterking en vernieuwing van de economische bedrijvigheid en van de versterking van het onderscheidend vermogen van Zeeland.
- ✓ Door o.a. een circulair inkoop- en aanbestedingsbeleid, door het stimuleren van circulair bouwen en door het bevorderen van meer scheiding van afval kunnen Zeeuwse overheden de transitie versnellen.
- ✓ Uitgangspunt dient te zijn dat een circulaire economie zonder structurele overheids subsidies tot stand komt. Het is daarom noodzakelijk dat er gezocht wordt naar nieuwe, positieve verdienmodellen, waardoor ondernemers nog meer inspelen op de circulaire kansen. Voorspelbaarheid van overheidsbeleid draagt hieraan ook bij.
- ✓ Daarnaast kan de transitie naar een circulaire economie alleen maar succesvol zijn als hiervoor een breed maatschappelijk draagvlak aanwezig is. Het is volgens ons een belangrijke taak van de Zeeuwse overheden om dat draagvlak onder de Zeeuwse bevolking tot stand te brengen door het stimuleren van bewustwording en het verschaffen van objectieve informatie. Een zorgvuldige en Zeeuws-brede aanpak van dit thema is noodzakelijk om versnelling en opschaling te genereren: een gezamenlijke Zeeuwse circulaire strategie van de vijf O's (ondernemers, overheden, onderwijs, maatschappelijke organisaties en burgers) zal daaraan bijdragen.

Verduurzaming in de land- en tuinbouw:

- ✓ De land- en tuinbouwsector staat voor de uitdaging van een verdere verduurzaming van de voedselproductie en het sluiten van (regionale) kringlopen. Dit geldt ook voor de visserijsector. Gelet op het economisch belang dat beide sectoren vertegenwoordigen verwachten wij ook ten aanzien van dit thema een stimulerende rol van de Provincie.

3. Toekomstbestendige arbeidsmarkt en onderwijs

Robotisering:

- ✓ De algemene verwachting is dat robotisering in de komende jaren een enorme vlucht gaat nemen. Veel ondernemers in het Zeeuwse midden- en kleinbedrijf wachten nog af en hebben nog onvoldoende zicht op de mogelijkheden om binnen hun onderneming robots in te zetten. Het is daarom belangrijk dat ondernemers(-organisaties), overheden en onderwijs zich gezamenlijk inzetten om het Zeeuws bedrijfsleven meer robotproof te maken.
- ✓ Voortgaande robotisering zal naar alle waarschijnlijkheid niet direct leiden tot een verlichting van de krapte op de arbeidsmarkt. Ervaringen elders tonen immers aan dat ook nieuwe werkgelegenheid, gerelateerd aan robotisering, tot stand komt. Wel zal door robotisering de functie-inhoud van veel werknemers op vooral MBO2 en -3 niveau ingrijpend wijzigen. Doordat robots routinematige werkzaamheden over gaan nemen, kunnen functies afwisselender worden. Werknemers zullen daarom veel meer dan tot nu toe om- en bijgeschoold dienen te worden.

Ontschotting:

- ✓ Op deze dwingende trends als digitalisering en robotisering zullen het arbeids- en onderwijsbestel dienen in te spelen. Ontschotting, doorlopende leerlijnen en duurzame inzetbaarheid ("leven lang ontwikkelen") zullen belangrijke thema's worden. De logische keten in Zeeland tussen onderwijs, overheid en ondernemingen zal alleen effectief blijven als er een "natuurlijke" verbinding is tussen WO/HBO enerzijds en MBO anderzijds.
- ✓ Door het slim bundelen van Europese, landelijke en regionale fondsen en/of het ontschotten van de O & O-fondsen van de sociale partners kunnen meer middelen gegenereerd worden voor investeringen in bijv. opleidingen, cursussen en trainingen van werknemers. De Provincie kan hier vanuit haar positie als middenbestuur een belangrijke coördinerende en stimulerende rol vervullen.
- ✓ Als werkgever neemt de Provincie Zeeland in het kader van de Participatiewet mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in dienst. De Provincie neemt in deze haar verantwoordelijkheid, 'geeft het goede voorbeeld' en zorgt ervoor dat zij tenminste aan de gestelde doelen op dit gebied voldoet.
- ✓ De Provincie Zeeland voert een sociaal verantwoord inkoop- en aanbestedingsbeleid, waarin naast aspecten van "social return of investment" ook rekening wordt gehouden met goed werkgeverschap van leveranciers en van aannemers van werk.

4. Bevordering vrijetijdseconomie en midden- en kleinbedrijf

- ✓ Het toerisme is een belangrijke pijler van de Zeeuwse welvaart en het Zeeuwse welzijn. Het toerisme zorgt niet alleen voor extra vitaliteit (veel werkgelegenheid en bedrijvigheid, ook buiten de toeristische sector), maar ook voor een impuls voor de leefbaarheid en het voorzieningenniveau in veel steden en dorpen.
- ✓ Behoud van de sterke positie van het toerisme is echter geen vanzelfsprekendheid: de concurrentie van andere vakantie regio's is groot en de wensen van de recreanten nemen alleen maar toe. Stilstaan is achteruit gaan in het toerisme. Ondernemers dienen dan ook waar mogelijk gefaciliteerd te worden bij hun kwaliteitsverbeteringsplannen.
- ✓ Het landschap is één van de unique selling points van toeristisch Zeeland. Vooral het nog overwegend natuurlijke 'karakter' van de kuststrook in combinatie met de uitgestrekte stranden is een belangrijk motief voor toeristen om voor Zeeland te kiezen. Het ruimtelijk beleid, zoals geformuleerd in de Kustvisie, dient daarom ook in de komende Collegeperiode onverkort voortgezet te worden.
- ✓ Zeeland kent een specifieke bedrijvenstructuur. Daarin valt op het relatief grote aantal kleine(-re) bedrijven. Veel van deze bedrijven kunnen getypeerd worden als familiebedrijf, gericht op continuïteit en stabiliteit. Ook kent Zeeland een aantal grote ondernemingen en vestigingen van multinationals. Deze opereren op wereldmarkten. Het middenbedrijf (50-250 werknemers) is relatief ondervertegenwoordigd. Het nieuwe provinciebestuur dient met deze bijzondere samenstelling van het Zeeuwse bedrijfsleven rekening te houden

bij het vaststellen van het sociaal-economisch beleid, bijvoorbeeld door kleinere bedrijven te ondersteunen bij innovatieve (transitie-)projecten en hen nog meer te helpen bij het verwerven van (Europese) innovatiesubsidies.
